

Acta et res gestae D. Martini Lutheri in Comitijs Principu[m] Vuormaciae, Anno M D XXI.

<https://hdl.handle.net/1874/431201>

7

ACTA

ET RES GE

STAE,

D. MARTINI LVTHERI,
in Comitibz Principū Vuor
maciæ, Anno

M D XXI.

“ “

IN NOMINE IHSU,

M. D. XXI.

ACTA, & res gestæ D. MARTINI
Lutheri, Augustiniani, in comitijs
Principum Vuormaciæ.

POST DOMINICAM, MISERICOR
dia domini, feria tertia, Doctor Martinus
LUTHERVS, professione Augustinian. Vuor
maciam inuectus est, Anno Dñi post Millefimumi
Quingentesimū, uigefimoprimo: uocatus a CA
ROLO Imperatore, eius appellationis .V. Rege
Hispaniarum, Archiduce Austriæ, &c. qui primo
Imperij sui anno, prima Comitia in hac urbe Re
gia celebrauit. Cum autē ante triennium, para
doxa quædam disputanda proposuisset Vuitten
bergæ, urbe Saxonum, D. Martinus, aduersus ty
rannidem Romani Episcopi: quæ lacerata sunt
interim, & exusta a multis, a nullo tamen aut scri
pturis, aut rationibus conuicta: coepit res ad tu
multū spectare, uulgo causam Euangelij aduer
sus clericos tuente. Et ob id bonum uidebatur,
instigantibus Ro. Legatis, ut accerferetur fetia
li Cæsareo, & literis salui conductus in hoc a Cæ
sare & Principib. datis. Accerfitur. Venit: ac di
uertit in curiam Rhodiensium, ubi hospitio col
lectus est, & a multis Comitibus, Baronib. Equi
tibus auratis, Nobilib. sacrificis & prophanis, in

Carolus
quintus.

Causa
lutherana.

EX

A C T A L V T E R A

unam usq; noctem salutatus ac requisitus.

Vlrichus
de Pappē
heym.

Altero die post aduentum, feria quarta, uir nobi-
lis, & magister equitum Imperij genuinus, Vlri-
chus de Pappenheym, a Cæsare missus, ante præ-
dij tempus uenit: indicans Doc. Martino, Caroli
mandatū, ut hora pomeridiana quarta, apud Cæ-
sareā maiest. Principes Electores, Duces, & reli-
quos Imperij ordines cōstituatur, auditurus ad
quid uenerit. Quod D. Martinus, ut debuit, beni-
gne accepit.

C. Sturm,
fœtialis.

Ac statim post horam quartā auditam eius diei
uenit d. Vlrichus de Pappenheym, & Casparus
Sturm fœtialis per Germanias Cæsareus, quo ca-
duceatore Vuittenberga fuit excitus, ac Vuor-
maciā usq; deductus D. Martinus. Inuitauerūt,
ac comitabantur per hortum curiæ Rhodiensiu
in diuersorium Palatini comitis hi duo. Et neqd
a turba pateretur, quæ in iusto ad Cæsaream do-
mum itinere magna fuit, p gradus quosdā, quasi
furtim, in Auditorium deuenit. Non tamen latu-
it multos, qui ab ingressu uix ui prohibebātur.
Plæriq; casulas conscenderunt, studio uisendi.
Cum aut staret in prospectu Cæs. maiest. Prin-
cipum Electorū, & Ducum, breuiter, omniū Im-
perij ordinum qui tum Cæsari adfuere, D. Mar-
tinus cōmonebat ab Vlricho de Pappenheym,
ne quid loqueretur non quæsitum. Ita tum Cæsa-

reae maiest. orator, Ioannes ab Eck, Officialis generalis episcopi Treueren̄. latine primū, deinde germanice, eandem sententiam in hunc protulit modum.

Io. ab Eck
orator
Caesaris.

Cæs. maiest. huc te Martine Luthere acciuit, his duabus de caussis. Principio, ut libros hactenus tuo nomine uulgatos, agnoscas hic coram, si tui sint. Deinde, iam agnitos, an omnes pro tuis haceri, an quicquā ex eis reuocare uelis?

Cur acci-
tus.

Ad hæc D. Hieronymus Schurff, suicerus sancte Gallæ, qui a Martino stetit, exclamauit. Intitulentur libri. Hic Officialis Treueren̄, ex libris Doct. Martini eos qui Basileæ simul sunt excusi, nominatim recitauit. Inter quos etiā numerabantur Cōmentarij in Psalterium, libellus De bonis operibus, Cōmentarium in orationē Dominicā. Preter hos alij libelli christiani, non contentiosi.

D. Htero.
S. burff.

Post hæc, & ad hæc D. Martinus ista reddidit germanice, ac latine,

A Cæs. maiest. duo mihi proponuntur. Primū, an libros omnes meū nomen habētes, pro meis habere uelim. Secundum, an stare, an uero quicquam reclamare, ex ijs quę hactenus euulgari in animum induxerim.

Responso
Lutheri.

Ad quę respōdebo ut potero breuiter, & recte. Primū, libros iam nominatos, non possum non amplecti pro meis: & eorum quidē nihil unquā

A C T A D V T H E R A

Verbi di-
uini maie-
stas.

diffitebor. Cæterum quod sequitur; ut uel assen-
tirẽ pariter omnia, uel reuocem quod citra scrip-
pturæ testimonium dictum putatur. Quia de fi-
de est questio, & animarum salute; & quia diui-
num uerbum concernit, quo nihil maius est tam
in cælo quam in terra; quod nos merito reuere-
ri conuenit omnes; temerariũ ac iuxta periculo-
sum fuerit, me quicquã incogitatũ proferre. Cũ
& minus q̃ pro re, & maius quã pro uero, non
premeditatus asserere possum. Quorũ utrunq̃
me in sententiã deducet quam Christus tulit, cũ
ait. Qui me negauerit coram hominibus, nega-
bo eum coram patre meo qui in cælis est. Peto
hac de causã, & quidem suppliciter a Cæs. mai.
nostra, spacium deliberandi: ut citra diuini uer-
bi iniuriam, & animę meæ periculum, interroga-
tioni satisfaciam.

Ex eo Principũ cœpit deliberatio: quam ita red-
didit Officialis Treuerẽ.

Orator
Cæsaris.

Deliberã-
di dies da-
tur.

Et iam, si tu Martine, ex mandato Cæsareo satis in-
telligere potueris, ad qd accersitus sis: ea de causã
iam indignus, cui longior cogitandĩ mora de-
tur: tamen ex ingenita clementia, Cæs. mai. diem
unum indulget meditationi tuæ: ut cras ad horã
eandẽ coram cõpareas, ea conditione, ne scriptã
sententiã tuam proponas, sed uerbis exequaris.
Post hæc D. Martinus per fætalem redditus est

hospitio suo. In qua re non fuit pretereundum, quod inter eundem, ad audiendum Cæsaris mandatum, & cum iam esset in ipso Principum confes-
 fu, Lutherus ab alijs alia uoce comonebatur: ut esset forti animo, ut uiriliter ageret: ne timeret eos qui corpus tantum possint occidere, animam non possent: sed potius reuereretur eum qui posset & animam & corpus in gehennam detrudere. Item. Cum steteritis ante Reges, nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora. Quidam ex circumstantibus clamauit, Beatus uenter qui te portauit. Sic iste consumptus est dies. Sequenti feria quinta, post quartam pomeridiana, uenit scetialis: & assumptum D. Martinum in curiam Cæsaris perduxit: ubi propter Principum occupationes ad sextam usque mansit, expectans in magna hominum frequentia, seipsam contere-
 te præ turba.

Confortatur ab amicis.

Scetialis Lutheri uocat.

Cumque confessus factus esset, & Martinus astaret, prorupit officialis in hæc uerba.

Cæs. maieft. hanc horam tibi dixit, Martine Luther. Quandoquidem libros quos heri recensimus, tuos esse palam recepisti. Ceterum ad quaestionem, an quicquam eorum irritum haberi uelles, an omnia probares que profiteris: delibera-
 tionem petisti: qua nunc finem habet. Etiam si iure impetrare non debueras, longius cogitandi spa-

Orator Cæsaris.

A C T A L V T H E R A

cium: qui tanto tempore sciuisti, ad quid uocare ris. Et fidei negotium, tam certum omnibus esse cōueniebat: ut quisq; quocunq; tempore postu-
latus, rationem eius certam & constantem red-
dere possit: nedum tu tantus, & tam exercitatus
Theologiæ professor. Age, tandē responde Cē-
sareæ postulationi, cuius benignitatem in impe-
trando cogitādi spacio sensisti. Vis ne libros tu-
os agnitos, omnes tueri? An uero quicquam re-
tractare? Hæc latine, & germanice dixit Officia-
lis, latine tamen uirulentius quā germanice.

M. Lu-
therus.

Respondit D. Martinus & ipse latine, & germa-
nice: quanquā suppliciter, tacite, ac modeste, nō
tamē sine Christiana animositate, & constantia,
& ita, quod cupierūt aduersarij, orationē & ani-
mum abiectiorem. Sed multo cupidissime expe-
ctarunt reuocationem: cuius spem, expetito de-
liberandī spacio, nonnullam conceperunt.

D I C T I O D. M A R T I N I L V T H.

coram Cæsare Carolo, & Principibus,
Vuormaciæ, feria quinta post, miseris

cordia Domini.

Oratio
Lutheri.

SERENISSIME P. Imperator, illustrissimi
Principes, clementissimi domini, ad præfi-
xum mihi hesterni uesperis terminum obediens
compareo: per misericordiā dei obsecrans, ser-
uatis. maiest. uestra, dominationesq; uestræ illus-

striffime dignetur causam hanc (ut spero) iustitiae & ueritatis, clementer audire. Atque si per imperitiā meam, uel dignos titulos cuiquā non dero, uel quocuncq; modo in mores, gestusq; au-
licos peccauero, benigniter ignoscere: ut homi-
ni non in aulis, sed in angulis monachorū uersa-
to: qui nihil aliud de me testari possum, q̄ ea sim-
plicitate animi hactenus me docuisse, & scripsisse,
ut tantū gloriam Dei, & sinceram fidelium Chri-
sti institutionem spectarem.

Sereniss. Impator, illustriss. q; Principes, ad du-
os illos articulos, heri per S. maiest, uestrā mihi
propositos, scilicet, an libellos recensitos, & no-
mine meo euulgatos, agnoscam meos: & in his
defendēdis perseuerate, aut reuocare uelim: de-
di paratum & planū meum responsum super ar-
ticulo priore, in quo adhuc persisto: persistamq;
in æternum. Esse uidelicet eos libros meos, meo
q; nomine, a me euulgatos, Nisi forte interim ac-
ciderit, ut æmulatorum uel astutia, uel sapiētia im-
portuna, quicquā in illis mutatum, aut deprauas-
te excerptum sit. Nam aliud plane non agnosco
nisi quod mei solius est, & a me solo scriptum, ci-
tra omnis cuiusuis industriæ interpretationem.
Ad alterum uero responsurus, rogo S. maiest. ue-
stra, & D. uestrę dignentur animū aduertere. Li-
bros meos non esse omnes eiusdē generis. Sūt

Protesta-
tio Luthe-
ri

Ad primū
articulum

Ad secun-
dum arti-
culum.

A C T A L V T H E R A

Fidei ne-
gotium .

Bulla Le-
onis.

Papistarū
negotium .

enim aliqui, in quibus pietatem fidei & morum, adeo simplicit̄ & Euangelice tractaui, ut ipsimet aduersarij cogantur eos confiteri, utiles, innoxios, & plane dignos lectione Christiana. Sed & Bulla, quanquā s̄aua & crudelis, aliquot meos libros innoxios facit: licet & hos damnet, iudicio prorsus monstrifico. Si itaq; hos reuocare inciperem: obsecro quid facerem, nisi quod unus ex omnibus mortalibus, eam ueritatē damnarem, quam amici & inimici pariter confitentur, solus omnium confessioni concordi reluctatus.

Alterum genus est, quod in Papatum, resq; Papistarum inuehitur: tanquā in eos qui suis & doctrinis & exemplis pessimis, orbem Christianū, utroq; malo & spiritus & corporis uastauerūt. Nam id neq; negare, neq; dissimulare quisquā potest, cum experientia omnium, & uniuersorū querimonia, testes sint: per leges papę, & doctrinas hominum, conscientias fidelium miserrime esse illaqueatas, uexas, & excarnificatas: tum res & substantias, præsertim in hac inçlyta Germaniæ natione, incredibile tyrānide deuoratas, deuorariq; adhuc sine fine, indignisq; modis. Et suis met ipse cantat (ut dist. ix. & xxv. q. i. & ij.) ut Papæ leges & doctrinas, Euangelio, aut patrū sententijs cōtrarias, pro erroneis & reprobis habeantur. Si igitur & hos reuocauero: nihil aliud

præstitero, quam ut tyrannidi robur adiecero: et
 tantæ impietati iam non fenestras, sed ualuas a-
 pèruero, grafsaturæ latius & liberius quam ha-
 ctenus unquam aufa fuerit: & fiet in re huius re-
 uocationis, testimonio licentiosissimæ, impunis-
 simæq; nequitiaë, illorum regnum misero uulgo
 longe intolerabilissimum, & tamen roboratum
 & stabilitum: præsertim si iactatum fuerit, id a
 me factum autoritate serenissimæ Maiestæ

tis uestre, serenissimæ totiusq; Ro-
 mani Imperij. Quantum

ego, DEVS bonæ,

rum fuero

operculum nequitiaë & iniquitatis.

Tertium genus eorum est quos in aliquot pri-
 uatos, & singulares (ut uocant) personas scripsi:
 eos scilicet, qui & tyrannidem Romanam tueri,
 & pietatē a me doctam labefactare moliti sunt.
 In hos confiteor me fuisse acerbiorē quā pro re-
 ligione aut professione deceat. Neq; eim me factum
 aliquem facio: neq; de uita mea, sed de do-
 ctrina Christi disputo. Nec hos reuocare itegrū
 est mihi. q; ea reuocatiōe iterū futurū sit, ut tyrā-
 nis & impietas meo patrocinio regnēt & seuiāt
 in populum dei, uiolētius q̄ unq; regnauerint.
 Tamen quia homo sum, & non deus, alio patro-
 cinio meis libellis adesse nō possum, quā ipse do-

Prinatorū
 negotium.

Christus.

minus meus IHESVS. Christus affuit suę doctrinę. Qui cū coram Anna de sua doctrina fuisset interrogatus, & alapam a ministro accepisset, dixit: Si male locutus sum, testimoniū perhibe de malo. Si Dñs ipse, qui sciebat sese errare non posse, non tamē detrectauit testimoniū aduersus suam doctrinam audire, etiam a uilissimo seruo, quanto magis ego fex, nō nisi errare potens, de beo expetere & expectare, si quis testimoniū reddere uelit aduersus meā doctrinam. Itaq; rogo per misericordiam Dei, S. maiest. uestra, illustris. dominationes, aut quicūq; tandē uel sumus, uel infimus possit, reddat testimoniū, conuincat errores, sup eret scripturis Prophetiis & Euangelicis. paratissimus em̄ ero, si edoctus fuerō, quencūq; errorem reuocare: eroq; primus qui libellos meos in ignem proijciam.

Testimo-
nia scriptu-
rę aduer-
sus se petit

Ratio

Ex ijs arbitror liquidum fieri, me satis curasse & ponderasse discrimina & pericula, seu studia & dissensiones, meę doctrinę occasione, in orbe excitata, de quibus heri grauitē & fortiter admonitus fui. Mihi plane omniū iucundissima facies ista in rebus est, uidere ob uerbum Dei, studia et dissensiones fieri. Is enim est uerbi Dei cursus, casus, & euentus. Nā dicit: Nō ueni pacē mittere, s; gladiū. ueni. n. separare hoīez aduersus patrē, filiū, &c. Proinde cogitandū nobis est: quā de

Verbi dei
cursus, ca-
sus, & eue-
ntus.

us noster sit mirabilis & terribilis in consilijs suis . ne forte id quod post, tantis studijs tentatur, si a damnato uerbo Dei exordiamur, uergat potius in intolerabile malorum diluuium: & curandum sit, ne adolescentis huius optimi Principis Caroli (in quo post Deum multa spes est) infelix, inauspicatū fiat Imperium. Possem locupletius exemplis scripturæ, de Pharaone Rege Babylo nis, & Regibus Israel rem declarare: qui tum sese maxime perdiderunt, cum sapientissimis consilijs sua regna pacificare & stabilire studuerunt. Ipse est enim qui comprehendit astutos in astutia sua, & subuertit montes antequā cognoscāt. Itaq; timere, Dei opus est. Non hæc dico, quod opus sit mea uel doctrina, uel monitione, tantis uerticibus, sed quod obsequiū meæ Germaniæ debitum: subtrahere non debuerim.

Et his me S. Maiest. uestre; dñationib. q; uestris cōmendo: humiliter rogans, ne patiatur studijs aduersariorū, me sine causa sibi reddi inuisum.

D I X I.

His dictis, Orator Imperij increpabundo similis, dixit me non ad rem respondisse: nec debere in dubiū uocari: que olim in Concilijs essent dānata & definita: ideo a me peti simplex, non cornutum responsum, an uelim reuocare, uel non:

HIC EGO. Quando ergo S. Maiest. uestra, do

Ab exem/
plo.

Orator
Cæsaris.

M. Luthe
rus,

A C T A L V T H E R A

minationesq; uestre, simplex respōsum petunt :
 dabo illud, neq; cornutū, neq; dentatum, in hūc
 modum. Nisi conuictus fuero testimonijs scri-
 pturarum, aut ratione euidente (nā neq; Papæ,
 neq; Concilijs solis credo, cum constet eos erra-
 se sapius, & sibiipsis contradixisse) uictus sum,
 scripturis a me adductis, & capta conscien-
 tia in uerbis Dei, reuocare neq; possū,
 neq; uolo quicquam, cum contra
 conscientias agere neq; tutū,
 neq; integrum.

G O T T

H E L F M I R A R M E N .

Amen.

ORATIONEM hanc a Doct. Martino habitam,
 in consultationem deduxere Principes. Exami-
 natam conuellere cœpit Officialis Teruerensis,
 hoc pacto.

Orator
 Cæsaris.

Inmodestius tu Martine respondisti, quam tuam
 personam deceat, & adeo non ad propositū. Li-
 bros uarie partiris: uerum ita, ut ad interrogatio-
 nem nihil faciāt omnia, Quod si eos recantases
 in quibus errorum tuorū magna pars est, haud
 dubie, Cæsarea maiestas, ex ingenita clementia,
 reliquorum qui boni sunt, persecutionem nō to-
 leraret. Atqui tu quæ uniuersale Constantiense
 concilium damnauit, ex uniuersa Germanica nā

Non ergo
 omnes dā
 nandi.

tionē cōgregatum, resuscitas : & per scripturam uinci uis. In quo uehementer delyras. Quid em̄ attinet, nouam disputationem celebrare de rebus per tot s̄acula, ab Ecclesia & Concilio condemnatis? Nisi forte cuius, de quocunque reddendā ratio est. Quod si semel peruicerit: ut scripturis conuincendus sit quicumque Concilijs & Ecclesiae sensus contradicit: nihil habebimus in Christianitate certum uel determinatum. Et haec causa est, ob quam Caesarea Maiestas, a te petit respōsum simplex ac plannum, aut negatiuum, aut affirmatiuum.

Num uis omnia tua pro catholicis tueri?

An uero quicquam ex eis reuocare?

SED & nihilo secius rogauit Doctor Martinus, M. Luth
 ne se contra conscientiam a sanctis scripturis cap- tus.
 ptam, & impeditam, sine contradicentium manifestarijs argumentis, ad reuocandum cogi pateretur Caesarea maiestas. Responsum quod petitur non cornutum, simplex, ac rectum, non aliud habere, quam quod iam, ante quoque dedisset: nisi sufficientibus argumentis, conscientiam ab illis, quos ipsi uocant, erroribus, captam explicarent aduersarij, nec se posse ex retibus abire quibus esset inuolutus. Nō protinus uera esse quae Concilia
 eunq; Concilia statuerunt: imo errauerunt Con ersasse.

A C T A L V T H E R A

cilia, & sibiſſis ſæpe contraria definierunt. Propterea non ualere contradicentiũ argumentum, Se poſſe oſtendere, quod Concilia errauerunt: reuocare nõ poſſe quod ſedulo proclamaret ſcriptura. Cui epiphonematis loco adiecit,

Exclamatio.

DEVS ADIUVET ME.

Ad quẽ nihil eſt reſponſum ab Officiali, niſi pauciſſimis: quod oſtendi non poſſit, Concilium erraſſe. Martinus uero, ſe poſſe, ac uelle promiſit. Cum iam autẽ tenebræ totum Auditorium habebant, propterea ſuam quiſq; domũ abiũere. Deſcendentem a Cæs. mai. & tribunali, Hiſpanorũ bona pars, ronchis & plena ſubſannatione, hominẽ dei Lutherũ, longo rugitu perſequuti ſunt. Feria ſexta poſt, Miſericordia dñi, cum cõueniſſent Principes Electores, Duces, cuiuſcunq; ſtatus ordines, qui conſultationibus ad eſe ſolent, ſcriptum autographum hæc habentem, in Senatũ miſit C A E S A R.

Irridetur
vir Dei.

Caroli ſententia ſcripta ad
Principes

Maiores noſtri, & ipſi chriſtiani Principes, fuerunt nihilominus eccleſiæ Romanæ audientes. Quam nunc Doctõr Martinus impugnat. Et quæne latum quidẽ unguem ab erroribus diſcedere in animum ſumpſit, nõ poſſumus nos cum decore, a maiorum exemplo deſciſcere, in antiqua ſide tuenda, & Romanæ ſedi auxiliũ ferendo. Ipſum autẽ Martinum, & adherentes, excõmuni

catione prosequemur. Et si quę alię patent ad extinguendum uiaę. Datum tamen & adscriptum fœdus uiolare nollet: imo daturũ operam, ut saluus eo redeat unde esset accitus.

HANC Caroli sententiã uersauerunt Principes Electores, Duces, Imperij status, feria sexta p̄ totum tempus pomeridianum, etiã Sabbatum integrum quod sequebatur: ita q̄ D. Martinus ad huc responsum a Cæs. maiest. nullũ receperit.

Interea temporis uisus est, & uisitatus a multis Principibus, Comitibus, Baronibus. Equitibus, Nobilibus, sacrificis, religiosis, ac prophanis: ne quid dicam de uulgi numero. Hi curiam nunq̄ non obsederunt: nec uidendo satiari potuerunt. Etiam schedulæ binę sunt affixæ: una contra Doctorem, altera (sicut uidebatur) pro Doctore. Tã & si a multis, adeoq̄ intelligētibus, dolose ab inimicis factũ putatur id ipsum: ut occasio esset frãgendi conductus, quam non impigre quærunt Romani Legati.

FERIA secunda post Iubilate, ante coenam, Archiepiscopus Treueren̄. renunciauit D. Martino, ut feria quarta sequenti, corã ipso hora sexta ante prandiũ compareret loco iterę designando.

DIE sancti Georgij, sub coena, redijt a sacris Archiepiscopus Treueren̄. iussu Principis sui, petens, ut postridie hora nuper designata, in diuer

*Verfatur
sententia
Caroli ad
biduum.*

*Celebritas
Lutbe
ri.*

*Insidiosa
schedula
rum affi
xio.*

*Vocatur
denno.*

solatio domini sui adisset. ^{unusquisque}
FERIA quarta post Georgij natalem, dicto pa-
 rens D. Martinus, diuersorium Archiepiscopi Tre-
 ueren. ingreditur, adductus per sacerdotē eius,
 & caduceatorē Cæsareum: prosequētib; eum
 qui huc ueniētem e Saxonibus & Thuringis co-
 mitati sunt, & aliquot alijs præterea amicissimis.
 Vbi coram Archiep. Treueren. Marchione Io-
 achim Brandenburgio, Duce Georgio Saxon.
 Augusten. & Brandenburgen. Episcopis, Magis-
 stro Teutonicorū Comite Georgio, Io. Bock Ar-
 gentino, Vuerdheymero, & Peutingero Docto-
 ribus, Doctor Veus a secretis Marchionis Badē-
 sis, dicere coepit, & protestatus est: nō in hoc uo-
 catum, ut in cōtrouersia uel disputatione confer-
 ret, sed solū ex christiana charitate, & clementia
 quadā, Principes hoc a Cæs. ma. impetrasse, ut li-
 ceret eis clementē & fraterne exhortari eū. Dein-
 de, Consilia tametsi diuersa statuerint, nō tñ sta-
 tuisse contraria. q̄ si uel maxime errassent, ob id
 tñ non corruere eorū autoritatē: saltē adeo, ut q̄
 libet suo sensu contra ea niti uellet. Inserēs de Cē-
 turione & Zacheo multa, etiā de cōstitutionib;
 humanis, cęrimonijs, statutis: ea omnia affirmās
 sancita, ad reprimenda vitia pro qualitate & uer-
 cissitudine temporū: nec posse carere constitui-
 onib; humanis. Ex fructib; cognosci arborē. **Die**

Martinus
 corā Prin-
 cipibus

Doctoris
 Vei admo-
 nitio.

Consilia

ei tamen, ex legibus multa bona nata. Quod in
 Cōcilijs sanctus Martinus, sanctus Nicolaus, &
 multi alij sancti interfuerint. Quod ingentes mo-
 tus, & tūmultus incredibiles, excitaturi sint libri
 eius. Quod libello, De libertate Christiana, uul-
 gus abutatur, ad exuendum iugum, ad stabilien-
 dam inobedientiam. Longe nunc secus habere,
 quam cum credentium cor unum, & anima esset
 una. Legibus ergo opus esse. Præterea exponē-
 dum: quod cum multa bona scripsisset, et procul
 dubio bono spiritu: ut de triplici iustitia, & alia
 diabolum hoc iam per insidias occultas agere, ut
 omnia eius opera in perpetuum damnētur. Nā
 ex his quæ ultimo scripserit uere, & iudicatur.
 Quemadmodum arbor non ex flore, sed ex fru-
 ctu cognoscatur. Ibi addidit de dæmonio meri-
 diano, & negotio perambulante in tenebris, &
 sagitta uolante. Tota oratio fuit exhortatoria, lo-
 cis rhetoricis, utilitatis, salubritatis legum, & ui-
 cissim periculorum & conscientie, & salutis pu-
 blicæ & priuatæ plena. Tum in principio, tū me-
 dio, tum calce identidem iuculcans, hanc admo-
 nitionem, propensissima uoluntate, &
 clementia quadā singulari a Prin-
 cipib. fieri. Claudens in epi-
 logo, minas addidit: di-
 cens futurum,

Opus dia-
 boli

ut si in proposito perseveraret, Cæsar procedat
eum Imperio eiecturus: cōmonefaciens, ut hæc
& reliqua cogitaret & expenderet.

M. Lube
rus,

Respondit D. Martinus. Clemētissimi & illustris
simi Principes & domini, de uolūtate ista clemē
tissima & benignis, ex qua hæc admonitio profi
ciscitur, ago gratias q̄ possum humillime. Agno
sco em̄ me homuncionem longe uiliore esse, q̄
ut a tantis Principib. sim cōmonendus. Nec oīa
consilia me reprehendisse, sed tantū Constanti
ense, ob hoc potissimū, quod uerbum dei dāna
uit, quod pateat in articulo hoc Ioannis H V S S,
ibi damnato. Ecclesia CHRISTI, est uniuersitas
prædestinatorum. Hoc damnasæ conciliū Con
stantiense: & sic hunc articulum fidei, Credo Ec
clesiam sanctam catholicā, nō recusare, & uitam
& sanguinem impendere: modo eo non detru
datur, ut cogatur apertum DEI uerbum reuoca
re. Nam in hoc defendēdo, oportere magis deo
quā hominibus obedire. Scandalū autē duplex,
charitatis, & fidei. Charitatis, quod in moribus
& uita consistit. Fidei uero seu doctrinæ, quod in
uerbo dei uitari non possit. Per ipsum enim præ
stari nō posset, ut Christus non sit petra scanda
li. Si fides uere prædicaretur, & essent boni ma
gistratus, legem Euangelicā unam satis esse futu
ram, & leges humanas esse inutiles. Scire, obedi

Error con
cilij Con
stantiēsis.

Scandalū
charitatis
& fidei.

endum esse magistratibus & potestatibus . etiam male & iniique uiuentibus . Scire, cedendū proprio sensui: id quod etiam in suis scriptis docuerit. Tantū, ne adigatur uerbum Dei negare: cetera enim omnia obedientissime se prestaturū .

SECEDENTE D. Martino, Principes colloquuntur, quid ingerendum mandarent homini. Reuocatum igitur in triclinium, Doctor Badañ. repetiuit priora: commonefaciens, ut sua scripta iudicio Cæsaris & Imp. subijceret. Doctor
V. us.

Suscepit D. Martinus suppliciter & modeste, neque pati, neque passurum ut diceretur. ueritus iudicium Cæsaris, Procerum, & Ordinum Imperij. Tantū enim abesse, ut eorum examen reformidaret, ut uel a minimis quoque atrocissime sua expēdi promitteret: modo id scripturæ sacrę, & uerbi diuini autoritate fieret. Verbum autē Dei tam apertum sibi esse, ut cedere nequeat: nisi uerbo Dei meliora edoctus. Scribere enim sanctū Augustinū, Didicisse hunc honorem solis illis libris habere, qui Canones uocantur, ut ueros credat: cæteris uero Doctoribus. quantalibet uel sanctitate uel doctrina, ita demū credere, si uera seribāt. Ad hæc s. Paulum ad Thesaloniceñ. scripsisse, Omnia probate, quod bonum est tenete. Et ad Galatas, Etiam si angelus ex cęlo ueniat, & aliud predicet, anathema sit, ei que non credendū. Quo

magis obsecrare: ne conscientiam ipsius, scripturæ & uerbi diuini uinculis ligatam, detrudât ad negandũ tam clarum Dei uerbum. Et ut cõmendatum haberent ipsum, & priuatim apud Cæs. maiest. alioquin enim, nihil non uel obsequentifime facturum. HÆC locutũ, interrogauit Marchio Brandenburgen̄, Elector, Num dixisset, se non celsurũ, nisi conuictum sacra scriptura? Respondit D. Martinus, Etiã dñe clementiss. uel rationibus clarissimis & euidentibus.

Marchio
Brandeb.

In triclini-
um Treu-
ri vocatur

O sophi-
stam mi-
seram.

Io. Cocleus

ITA soluto hoc conueutu, Principib. reliquis incuriam proficiscentibus, Treuir D. Martinũ acciuit in suũ tricliniũ, adhibito suo Officiali, Io. Eckio, & Cocleo. Cum Martino Hieron. schurff, & Amsdorffius. Cœpit Officialis argumentari, quãtũ causidicus, Ex literis sacris fere semper natas hereses. ut Arrianã ex hoc Euangelij, Ioseph non cognouit coniugẽ suã, donec pareret primogenitũ suũ. Deinde eo progressus, ut niteretur cõuellere hanc positionẽ: ecclesiã catholicã esse uniuersitatẽ sanctorũ. Ausus etiã, ex lolio facere triticum, & ex corporũ excrementis membra. Quæ et talia ineptientem, perfrinxerũt dictis D. Martinus, & D. Hieron. Subsecuturi, interstrepuit Ioannes Cocleus, tantũ conatus cõmonestacere, ut ei proposito desisteret, non etiam docere. Tandem digressi sunt, Placuisse Treuironũ Archiep̄

pifcopo, ut a prandio redirent. Sed nō adeo probauerunt officialis & Cocleus.

Post prandiū Cocleus D. Martinū in diuerforio eius argutijs odiosiss. adortus (in quib. modeste per Hieron. Ionam, & Thiloninū repressus) nō declinauit postulare: ut renūciata fide publicā, se cum disputaret: exhortatus, ut reuocaret. D. uero Martinus, pro incredibili humanitate & pbi- tate sua, hoīem benignit̄ habuit: & abiturū com- monuit, ne nimiū affectibus tribueret: & contra ipsum scripturus, autoritate scripturę diuinę ad- ferret. nam alioqui nihil effecturum.

S V B uesperā Treuir nunciauit D. Martino, in t̄- prete Amisdorfio, fidē publicā a Cæsare in biduū ptractā: ut interim cum eo agere posset. In hoc igitur postridie Doctorē Peutingerū, & D. Badeñ. ad eū uenturos, imo & ipsum cū eo acturū. Feria. v. ipsa Marci, añ meridiē, Peutingerus, & Badeñ. conati s̄ psuadere D. Martino, ut simplici- ter & absolute, Cæsari & Imp. permitteret iudi- ciū scriptorę. Rñdit, se oīa & facturū & passurū, si mō scripturę sanctę niterent̄ autoritate. alioq̄ em̄ nihil minus cōmiserū. Nā deū per Prophe- tā dixisse, primo. Nolite confidere in Principib. in filijs hoīm, in quib. nō est salus. Dein, Maledi- ctus q̄ cōfidit iu hoīe. Vehemētius urgentib. Re- spōdit, Nihil minus permittēdū hoīm iudicio, q̄

Hieron.
Ionas.
Thiloni-
mus.
Lutherus.

Inducie
fidei pub.

¶

O constā-
tiam Lu-
th. ransim.

uerbū Dei, Ira abierunt: rogantes ut deliberaret,
meliora responsurus: a prandio se redituros.

Concilij
futurum

POST prandium reuersi, idem quod ante meri
diem frustra conati sunt. Orauerunt, ut saltē cō
cilij futuri iudicio sua submitteret. Et hoc permi
sit: sed ita, ut decerptos ex libris suis articulos, ipsi
exhiberent Concilio subiiciendos: sed ita, ut sen
tentiam de illis ferrent scripturæ & uerbi diuini

O iniquā
delationē.

At illi a D. Martino digressi, Archie
piscopo Treuironꝝ dixertint, pollicitum, se sua p
missurum Concilio in articulis nōnullis, interim
qꝫ taciturū de iisdē. Quod D. Martinus ne cogita
rat qdē: ut qui semp̄ eatenus negarat, qꝫpiā uel
negare uel differre qd ad uerbum Dei attineret.

Treuironꝝ
archiepif.

Euenit ergo Dei munere, ut Treuir D. Martinū
euocaret, & eum coram auditorus. Vbi ergo di
uersum intellexisset quā Doctores dixissent: af
firmauit, non magno redempturum, nisi audiuis
se & eum. Nam alioquin statim Cæsarem audi
turum, dicturumqꝫ que renarrassent Doctores.

Fidem illi
tentaram.

EGIT Triumuir clementissime cum D. Marti
no: primo remotis omnibus arbitris, tum de Cę
sare & Imp. tū de Concilij iudicio. In quo collo
quio D. Martinus nihil celauit Treuirū: probās
parū tuto tantā rem illis permissurū, qꝫ sub fide
publica euocatū, nouis mandatis aggressi dam
nassent, sententiā & Bullam Papæ approbantes.

Deinde admissio etiã amico, petiuit Treuir a D.
 Martino remedia, quib. huic causę occurri pos-
 sit. Respondit Lutherus, meliora non esse quam
 de quibus Gamaliel Actũũ quinto dixisset, teste
 sancto Luca. Si ex hominibus consilium est, hoc
 opus dissoluetur: si uero ex Deo est, dissoluere
 non poteritis. Hoc potuisse Cæsarem, & Imperij
 Ordines, scribere Pontifici Romano. Nam scire,
 si hoc suum propositum ex Deo non sit, intra tri-
 ennium, imo biennium sponte sua periturum.
 Dicenti Treuiro, Quid esset factururus, si decerpe-
 rētur articuli Concilio submittendi? Respondit
 Lutherus: modo non sint hi quos conciliũ Con-
 stantięse damnauerit. Ait Treuir. Se uero time-
 re, eos ipsos futuros. Atqui inqt Luther. de eius-
 modi tacere neq; possum, neq; uolo: ut certus,
 ijs decretis damnatum Dei uerbum: & uitam &
 caput potius amissurus, quam tam clarum uer-
 bum Domini deserturus.

Treuir uidens Doctorē Martinum, Dei uerbum
 iudicio hominum nequaquã submissurum, cle-
 menter dimisit. Rogantiq; ut curaret sibi cōme-
 atum clementem a Cæsarea maiestate, Respon-
 dit, se rem probe curaturum, & renunciaturum.
 NEQVE ita multo post, Officialis Treuerensis,
 præsentē Cancellario Austriae, & Maximiliano
 a secretis Cæsaris, Doctori Martino in diuersorio

Consiliũ
 Lutheri.

Treuir cũ
 Lutbero.

Orator
Cæsaris

Remitti
tur ad sua.

✠

M. Luth

185.

O christi
enam con
stantiam.

etus, mandato Cæsaris dixit, Quia tam multipli
citer frustra a Cæsare, Electoribus, Principibus,
& Ordinibus commonefactus, ad cor & unitatē
noluerit redire: reliquum, ut Cæsar, ut Aduoca
tus fidei catholicæ, procedat. Ergo mandatū Cæ
saris esse, ut intra trigintaunum dies, hinc ad se
curitatem suam redeat, sub conductu publico &
libere ipsi seruādo: neq; uel predicando, uel scri
bendo in itinere populū commoneat.

PATER clementissimus, modestissime respon
dens, sic cœpit. Sicut Domino placuit, ita factum
est. Sit nomen Domini benedictum, Primo oīm
serenissimæ Cæs. maiestati, Principibus, & reli
quis Imperij Ordinibus gratias ago humillimus,
pro tam benigna & clementi audiētia: proq; cō
ductu libero & seruato, & seruando. Neq; enim
quicquam desyderauī in eis, nisi reformationem
per scripturam sanctam a me tantopere flagita
tam. Alioqui pro Cæs. maiestate, & Imperio pas
surus omnia, uitam & mortē, famam & infamiā:
nihilq; mihi prorsus reseruaturus, nisi unicū uer
bum Domini liberum, ad confitendum & testifi
candum illud: Cæs. maiestati, & toti Imperio me
humillime tum cōmendans, tum subijciens.

POSTRIDIE igitur, hoc est, feria sexta post, lu
bilate, die Aprilis. xxvi. salutatis patronis & ami
cis, qui eum frequentissimū conuenerūt, sumpto

N A V V O R M .

ientaculo , hinc abiit ad horam ante meridiē des Vuorm.
cimam, comitatus & ab ijs qui huc uenientē pro cia abri.
secuti sunt, & a Doctore Hieronymo Schurff iu
risconsulto Vuittenbergeñ. Nam Caspar sturm
us caduceator, post aliquot horas secutus egres
sum, Oppenheymij inuenit, profecuturus uocas
li mandato Cæsaris Caroli .

DEVS igitur hominem pientissimum tuendo,
& docendo EVANGELIO natum,
diūtissime seruet Ecclesiae suę,
una cum suo uerbo.

AMEN.

De virtute hominis & de liberis
 arbitrio & de voluntate
 & de ratione & de sensibus
 & de appetitibus & de
 affectionibus & de
 actionibus & de
 moribus & de
 legibus & de
 iustitia & de
 equitate & de
 ceteris

 A M E N .